

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті ґрунтовно розкрито структурні компоненти концептуальної моделі підготовки майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності. Запропонована автором модель відповідає всім вимогам сучасного моделювання систем.

Ключові слова: тренери-викладачі, модель, моделювання, структурні компоненти.

Концептуальна модель підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності у вищих навчальних закладах побудована нами відповідно до сучасних соціально-економічних вимог підготовки фахівця вищого навчального закладу, нових вимог щодо модернізації та оновлення змісту професійної підготовки студентів, особистісно зорієнтованого підходу до навчання майбутнього тренера-викладача. Оскільки сам процес підготовки студентів не може бути безпосередньо предметом теоретичного вивчення, то, уявивши його як ідеальну модель, маємо можливість переносити виявлені відносини на ізоморфні зв'язки в реальному об'єкті й одержувати нові знання про сам об'єкт. Отже, моделювання в ґносеологічному плані виконує такі функції: теоретичну – як специфічний образ дійсності (її моделі), практичну – як знаряддя наукового експерименту, формувальну – як прообраз майбутнього стану об'єкта.

Моделювання як загальнонауковий метод наукового дослідження широко застосовують у педагогічній науці. Моделюванню відводиться важливе місце поряд з такими методами пізнання, як спостереження та експеримент. Саме моделювання вивело педагогічні дослідження на рівень загальнонаукової методології. Наукове обґрунтування цього методу викладено в працях В.Г. Афанасьєва, І.Б. Новика, В.О. Штоффа та ін. [2; 5; 7]. Питання моделювання в педагогічних дослідженнях висвітлено в публікаціях С.І. Архангельського, Н.В. Кузьміної та ін. [1]. Цей метод є інтегративним, він дає змогу об'єднати емпіричне й теоретичне в педагогічному дослідженні, тобто поєднувати в ході вивчення педагогічного об'єкту експеримент з побудовою логічних конструкцій і наукових абстракцій. Моделювання створює можливість більш глибокого проникнення в сутність об'єкта дослідження. Г.В. Суходольський [6] пропонує таке визначення поняття моделювання: це процес створення ієрархії моделей, в якій деяка реально існуюча система моделюється в різних аспектах і різними засобами. Специфічними особливостями моделювання як методу є: цілісність вивчення процесу, тому можна побачити не тільки елементи, а й зв'язки між ними, а також можливість вивчення процесу до його здійснення. Позитивною є можливість виявити негативні наслідки й ліквідувати або послабити їх до реального прояву.

У процесі розробки моделі виходили з того, що головна мета підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності у вищих навчальних закладах полягає в поетапному формуванні в майбутнього тренера-викладача готовності до професійної діяльності з урахуванням особистісного підходу до навчання студентів завдяки створенню відповідних організаційно-педагогічних умов.

Метою статті є розкриття основних компонентів концептуальної структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності.

Під системою підготовки майбутніх тренерів-викладачів розуміємо сукупність елементів, внутрішні зв'язки яких сильніші від зовнішніх. Іншими словами, система в найширшому значенні, – це замкнута об'єктивна єдність пов'язаних один з одним елементів, упорядкованих за певним законом або принципом. Основою упорядкування системи є, як правило, мета її функціонування. Пропонована нами система підготовки розміщується й функціонує в цілком певному зовнішньому освітньому просторі. Взаємодія системи з освітнім простором здійснюється через вхід та вихід системи. Під входом розуміємо точку (або область) впливу на систему ззовні; під виходом – точку (або сферу) дії системи, спрямованої поза межі системи.

Модель професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів ми розуміємо як відкриту динамічну інтеграційну систему, що передбачає врахування змісту, завдань, принципів, методів, функцій, технологій професійної підготовки на основі сучасних вимог галузі фізичної культури та спорту до фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” і “спеціаліст”. Спираючись на положення визначеної моделі, концептуальну ідею про формування професійних умінь як методологічну основу практичної підготовки студентів, які детермінуються системою професійних умінь та враховують особливості професійної діяльності фахівця, розроблено й змістовно схарактеризовано педагогічну технологію підготовки майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності.

Розв'язанню головного завдання дослідження та досягненню його мети передувала розробка *моделі професійної підготовки* зазначеної категорії фахівців з урахуванням таких теоретичних положень: метою фахової підготовки є набуття студентами професійних умінь щодо виконання відповідних видів трудової діяльності на високому професійному рівні, що ґрунтуються на системі знань про сутність, види, функції професійної діяльності та вдосконалюються разом з ними; професійні вміння є необхідним складником успішної самореалізації людини, отже, у свою чергу, процес формування професійних умінь сприяє розвитку професійно-особистісних якостей та творчих здібностей фахівця; ефективність підготовки сучасного спеціаліста забезпечується формуванням професійних умінь, що відповідають загальнопрофесійним, соціально-психологічним, спеціально-професійним завданням фахової підготовки. У нашому дослідженні модель має свої складові, які залежать від мети дослідження й дають можливість простежити будь-яку грань характеристики об'єкта дослідження.

Запропонована нами модель підготовки як спосіб бачення об'єкта дослідження має такі переваги: “згорнутість” наукового знання, морфологічна та структурно-функціональна “співвіднесеність” об'єкта й моделі, потенційна евристичність моделі в інтерпретації емпіричних фактів, наочність.

На сучасному етапі розвитку наукового знання в цілому можна говорити про такі критерії, що визначають ефективність, евристичність і практичність методологічного апарату й побудованих на його основі моделі. До них належать:

- зв'язність (концептуальна єдність) усіх рівнів методологічного знання – від філософсько-світоглядного до операціонально-технологічного;
- передбачувана сила моделі (горизонт передбачуваності);
- можливість втілення методологічних постулатів у практику діагностичної, навчальної, аналітичної та розвивальної діяльності, що підтверджує в кінцевому підсумку ймовірнісний прогноз (практичність моделі);

- мінімізація сил, засобів, використовуваних ресурсів викладача й студента, що дає змогу водночас досягти гарних результатів (ресурсомісткість моделі);
- ступінь використання запропонованої моделі й технології науковцями та практиками, у тому числі в суміжних галузях науки (поширеність моделі й методології в практиці).

Ґрунтуючись на цих міркуваннях, ми пропонуємо власну концептуальну структурно-функціональну модель підготовки майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності, яка повністю відповідає зазначеним критеріям (див. рис.).

Зауважимо, що модель має всі ознаки системи. На концептуальній моделі це показано за допомогою пролонгованого результату підготовки. Будь-яка складна система завжди складається з підсистем. Підсистеми можна виокремлювати, якщо кожна з них має: мету функціонування, підпорядковану спільній меті функціонування всієї системи; комплекс елементів, що становлять систему; свою систему управління, що входить до загальної системи.

У цьому значенні терміни “система”, “підсистема”, “елемент” мають відносний характер. Певна система може являти собою підсистему в системі вищого рівня. І, навпаки, ця сама система може охоплювати системи нижчого рівня.

Поділ системи на підсистеми може бути різним залежно від принципів, взятих за основу. Обґрунтування системи підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності у вищих навчальних закладах на принципах, зазначених раніше, теоретичний аналіз та власний досвід уможливив визначення її структурних компонентів. *Компонентами підготовки визначено чотири підсистеми, а саме: організаційно-технологічну, діагностично-коригувальну, процесуально-змістову та результативно-рефлексивну.*

Рис. Концептуальна структурно-функціональна модель підготовки майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності

Коротко охарактеризуємо підсистеми.

Першою підсистемою в запропонованій системі є **організаційно-технологічна**. *Організаційний бік підсистеми* – це сукупність засобів і методів, що визначає вибір мети й критеріїв функціонування (поведінки) системи на основі сформульованої мети існування (життя) системи. *Технологічний бік підсистеми* є набором правил, що визначають послідовність операцій і процесів підготовки, у ході яких створюється результат з певними параметрами та якістю. Технологічна підсистема вимагає суворого виконання зазначених правил на всіх етапах процесу підготовки майбутніх тренерів-викладачів. Управління в технологічній підсистемі полягає в ретельній розробці технології, надалі її вдосконаленні в міру необхідності та уважному контролю якості підготовки фахівців упродовж усього терміну навчання. Об'єднуючи ці дві підсистеми в одну, ми можемо стверджувати, що **організаційно-технологічна підсистема** визначається метою та завданнями підготовки майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності.

Метою є формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. *Завдання*: підготовка висококваліфікованих тренерів-викладачів, готових до успішної професійної діяльності в закладах спортивного профілю; надання студентам ґрунтовних професійних компетенцій, що формуються під час фахової підготовки й узагальнюють компетентнісний підхід: компетенції, що торкаються особистості майбутнього фахівця як суб'єкта діяльності та спілкування; компетенції соціальної взаємодії особистості й соціальної сфери; компетенції власне професійної діяльності. До завдань підготовки нами також зараховано: формування вмінь та навичок студентів щодо здійснення майбутньої професійної діяльності; розвиток творчого потенціалу особистості студента; забезпечення позитивної мотивації та спрямованості інтересів, потреб і діяльності студентів; пошук ефективних методів навчання, що сприятимуть формуванню професійної компетентності, яка об'єднує професіоналізм, творчі здібності, високий інтелект майбутніх тренерів-викладачів. Способи, форми та шляхи розвитку професійної компетентності студентів розглядаємо, з одного боку, як самоосвітню діяльність щодо самовдосконалення, а з іншого – як діяльність освітньої системи ВНЗ, що створює можливості для адекватного розвитку особистості з урахуванням її здібностей та потреб.

Другою є **діагностично-коригувальна підсистема**, що визначається рівнем сформованості цілісної системи професійних знань, умінь та практичних навичок з майбутньої професійної діяльності. Основною метою цієї підсистеми є з'ясування знань та вмінь із циклу професійно орієнтованих дисциплін, спроможність написати курсову роботу.

Науковці розмежовують діагностику як загальний підхід та діагностування як процес (складову) практичної педагогічної діяльності. На нашу думку, діагностика – це прояснення всіх обставин перебігу дидактичного процесу, достеменно визначення його результатів. Без діагностики неможливе ефективне керівництво навчальним процесом, досягнення оптимальних для наявних умов результатів. Слід також відрізнити діагностування навченості студента, тобто наслідків, досягнутих результатів та науковості. Навченість розглядається як досягнутий на момент діагностування рівень (ступінь) реалізації окресленої мети. Діагностику не можна розглядати як традиційну перевірку знань, умінь і навичок студента. Перевірка лише констатує результати, не пояснюючи їх походження. У нашому розумінні *діагностування* – це *співвіднесення результатів зі*

шляхами, способами їх досягнення, вияв тенденцій, динаміки формування продуктів навчання. Отже, діагностування рівня стану сформованості цілісної системи професійних знань, умінь та практичних навичок з майбутньої професійної діяльності повинно охоплювати контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, вияв динаміки, тенденцій і закономірностей та прогнозування подальшого розвитку.

Коригування розглядається як цілеспрямований педагогічний вплив із метою усунення, виправлення наявних помилок та запобігання аналогічним помилкам. Зазначимо, що термін “корекція” найбільш уживаний у психології та корекційній педагогіці, проте не є доречним у педагогічних дослідженнях.

Об’єднуючи ці дві підсистеми в одну, *діагностично-коригувальну*, ми можемо передбачити, що буде з’ясовано рівень знань та вмінь щодо планування засобів, методів і форм проведення тренувальних занять; розробки програм спортивних свят, турнірів, олімпіад, показових виступів спортсменів; використання різних засобів навчання й розвитку, у тому числі тренажерів, комп’ютерів, аудіовізуальної техніки для реалізації обраного методу проведення теоретичних і практичних занять з фізичної культури та професійного спорту; володіння образним, емоційним мовленням. Діяльність майбутніх фахівців у цьому випадку організується через систему спеціальних завдань, що передбачають визначення студентами невідповідності між індивідуальними особливостями й вимогами діяльності, побудову на цій основі індивідуалізованої моделі професійної діяльності, яка містить сукупність професійних знань, умінь, що відображають адекватний самовияв особистості майбутнього фахівця на основі раціоналізованих механізмів регуляції особистості в діяльності.

На етапі реалізації цієї підсистеми професійної підготовки майбутніх фахівців діагностується наявний рівень знань, умінь та навичок майбутнього тренера-викладача, рівень сформованості світоглядних, моральних і соціальних якостей, інтересів, мотивів, нахилів, попередньої підготовленості студентів до оволодіння професією, рівень здоров’я, фізичних і психічних кондицій у майбутнього фахівця. На цьому етапі аналізують моделі підготовки майбутніх фахівців для галузі фізичної культури та спорту, вибудовують модель майбутнього тренера-викладача. Навчально-пізнавальна діяльність студентів відповідно до поставленої мети організується через традиційні форми навчання: лекції, семінарські й практичні заняття, що передбачають колективну, колективно розподілену та спільно розподілену діяльність майбутніх фахівців.

Основною метою третьої, *процесуально-змістової підсистеми* реалізації моделі професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів у вищих навчальних закладах є набуття студентами індивідуального досвіду формування системи спеціальних умінь, спрямованих на професійну актуалізацію власних індивідуальних особливостей.

Процесуальний бік зазначеної підсистеми відображає етапи, форми, методи й засоби формування готовності майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту до професійної діяльності. Це визначається формами та методами професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. До *форм* зараховано: лекції, практичні заняття, самостійну та індивідуальну роботу, виробничу практику. До *методів* належать: ділові ігри, дискусії, студентські олімпіади, пошук інформації в Інтернеті, підготовка власної презентації, використання електронних підручників і електронної пошти, комп’ютерна діагностика. До за-

собів включено: навчальні посібники, робочі навчальні програми, тестові завдання, комп'ютерний і мультимедійний супровід.

Змістовий бік підсистеми розкриває зміст формування готовності майбутніх тренерів-викладачів у вищих навчальних закладах до професійної діяльності. Так, під час проходження практики студенти аналізують конкретні професійні ситуації, оволодівають новими знаннями; знаходять на сайті Інтернету необхідну інформацію, рефлексивно її аналізують, співвідносячи з варіантами сформованих особистісних уявлень у галузі фізичної культури та спорту; визначають перспективну мету й завдання тощо. Намагання студентів спрямовані на використання апробованих раніше способів дій і подолання непродуктивних навичок професійної діяльності, а навчально-пізнавальна діяльність організується як спільно-індивідуальна.

Об'єднання зазначених сторін підсистеми дає можливість чітко сформулювати завдання *процесуально-змістової підсистеми*, а саме: забезпечення системи знань, умінь та навичок із навчальних дисциплін: “Організація масової фізичної культури та спорту”, “Маркетинг і менеджмент у спорті”, “Фізкультурно-спортивні споруди та логістика спортивних заходів”, “Професійна майстерність тренера-викладача”, “Історія фізичної культури, олімпійського та професійного спорту”. Зауважимо, що для професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах характерна поліфункціональність, що виражається у взаємозалежності й взаємозумовленості її освітньої, виховної, розвивальної, координаційної та інтеграційної функцій. Їх виокремлення умовне, оскільки грані між навчанням, вихованням і розвитком особистості майбутнього тренера-викладача, а також інтеграційними й координаційними процесами в підготовці фахівця відносні.

Останньою підсистемою нами виокремлено *результативно-рефлексивну*, що визначається сформованістю професійно значущих якостей особистості для здійснення майбутньої професійної діяльності.

Результативний бік підсистеми визначається структурними компонентами готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності: мотиваційним, когнітивним, діяльнісним, особистісним; критеріями та показниками сформованості готовності майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності й рівнями (низький, середній, достатній і високий). *Результатом* є позитивна динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Оцінювальний бік підсистеми передбачав аналіз ефективності змісту, форм, засобів і методів формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності та надання рекомендацій щодо підвищення ефективності цього процесу.

Можливість поєднання двох боків підсистеми в єдину – *результативно-рефлексивну* – забезпечує фахівцям осмислення минулого та передбачення майбутнього, дає змогу поглянути на себе з боку, проаналізувати свої думки, почуття, дії, а за необхідності за отриманими результатами скорегувати свої знання та уявлення, ціннісні орієнтації, діяльність і взаємодію з іншими суб'єктами. Здатність майбутнього тренера-викладача до результативно-рефлексивних дій багато в чому визначає успішність його професійних дій у нових умовах. *Прикінцевим результатом* реалізації всіх структурних компонентів моделі підготовки буде готовність майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності. Пролонгований результат підготовки можна відстежити завдяки саморозвитку, самовихованню, самовдосконаленню й самореалізації.

Висновки. Нами теоретично обґрунтовано та розроблено концептуальну модель професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів, спрямовану на підготовку професійної, компетентної, творчо розвиненої особистості, що зорієнтована на професійну діяльність у галузі фізичної культури та спорту, а виокремлені й описані структурні компоненти системи підготовки дають можливість використовувати її в інших напрямках підготовки фахівців.

Подальше дослідження проблеми вбачаємо в розробці перспектив пролонгованого результату підготовки майбутніх фахівців.

Список використаної літератури

1. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С.И. Архангельский. – М. : Высшая школа, 1980. – 368 с.
2. Афанасьев В.Г. О системном подходе в социальном познании / В.Г. Афанасьев // Вопросы философии. – 1973. – № 6. – С. 98–111.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. – 2002. – № 26. – С. 2–4.
4. Карпюк Р.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання: теорія та методика : монографія / Роман Петрович Карпюк. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2008. – 504 с.
5. Новик И.Б. Вопросы стиля мышления в естествознании / И.Б. Новик. – М. : Политиздат, 1975. – 144 с.
6. Суходольский Г.В. Структурно-алгоритмический анализ и синтез деятельности / Г.В. Суходольский. – Л. : Изд-во Ленинград ун-та, 1976. – 176 с.
7. Штофф В.А. Моделирование и философия / В.А. Штофф. – М. : Наука, 1966. – 302 с.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2012.

Сватъев А.В. Структурные компоненты системы подготовки будущих тренеров-преподавателей к профессиональной деятельности

В статье подробно раскрыты структурные компоненты концептуальной модели подготовки будущих тренеров-преподавателей к профессиональной деятельности. Предложенная автором модель отвечает всем требованиям современного моделирования систем.

Ключевые слова: тренеры-преподаватели, модель, моделирование, структурные компоненты.

Svatyev A. The structural components of the system of training of future trainers-teachers to professional activities

The article detailed the structural components of a conceptual model of training of the future trainers-teachers to professional activities. Proposed by the author of the model meets all requirements of the modern simulation systems.

Key words: trainers-teachers, model, simulation, structural components.